

Avel·lí Artís-Gener, Tísner
Viure i veure / 1
Tercera part. Capítols 16-20

Reorganització a reraguarda

Un dia van cridar els comandaments de totes les Companyies al Batalló i en Saludes ens va dir que l'endemà abandonàvem aquell sector de la serra d'Alcubierre i que la nostra Divisió passava a la reserva propera al front mentre durés la reorganització i la cobertura de les baixes.

Com sempre, no estava facultat per respondre a cap de les nostres preguntes i no pas per mala voluntat sinó, senzillament, perquè també com nosaltres mateixos estava a les escapces respecte a la informació. No sabia cap a quina part aniríem a parar, què entenien realment per «reraguarda pròxima», i pel que feia al nostre desig de tornar a Catalunya, també era el seu mateix, malgrat que no creia que la reraguarda escollida per a la reorganització fos més enllà del Segre. Aquella, però —insistia—, era una presumpció purament personal seva, sense cap fonament sòlid. En Saludes sabia, per haver-ho llegit als diaris, que hom havia cridat diverses lleves, i tenia la impressió que ara ja s'incorporaven els nous minyons que ja havien fet els disset anys a la vegada que els homes de trenta-sis o trenta-set.

Ens van fer llevar a les cinc del matí i no calia pas: ja teníem preparat tot el nostre equipatge des de la nit i solament era qüestió d'embarcar-nos en els vehicles que haguessin destinat. Refusàvem la idea del viatge a peu puix que ara hi havia molts ferits entre nosaltres. En Teixidor i jo mateix dúiem embenades les cames i a en Joan una estella de biga o de qui sap què se li havia clavat a frec d'engonal i, malgrat que no havia estat un trauma profund i que se li cicatritzava de pressa, cada cop que se n'oblidava i feia un moviment bruscat deixava anar uns esgarips estremidors.

A dos quarts de sis ja ens havien servit el cafè i el pa de munició. I els camions van arribar a quarts de dotze, quan la gana ens

esmicolava.

Ens esperava un llarg viatge per carreteres polsoses, o d'altres d'asfaltades que des de feia molts mesos no sabien què era una brigada de manteniment i resistien com podien el trànsit feixuc, sovint de vehicles-eruga, que desfeien immisericordes el paviment. Vam fer una d'aquelles llargues i inexplicables parades a Sarinyena, la seu del nostre primer contacte amb el front. Si hagués sabut que la pausa havia de ser tan dilatada, potser hauria mirat de retrobar el senyor Pablo García, el del «mama, pupa!», aquella vella coneixença d'un remot joc de dòmino. D'allò solament feia qüestió de mesos i la situació d'aleshores, comparada amb la d'ara, semblava que la separessin eons: els inexperts i desorientats minyons de llavors ara feien un grup de gent foguejada, que havia vist reiteradament la mort frec a frec.

Ens vam deturar al poble següent, Castelflorite, un topònim en què, com en els de la majoria d'aquella zona, trobàvem indicis d'haver pertangut a l'àrea catalana d'una terra ara oficialment aragonesa, bé que en aquell cas haguessin desfigurat toscament la grafia. No vam escatir —ni hi vam pensar mai més— quina era la força que ocupava aquella zona; vam observar, nogensmenys, que tenien una bona cuina, àdhuc preparada per a fer front a sobtades contingències. Ens van fer un ranxo excel·lent i els traguets de les bótes del bon vi mai no es van estroncar. I esmento aquest fet amb un cert rau-rau: la por d'assemblar-me a aquell company de guerra que relacionava els indrets on havia estat durant la campanya amb la gastronomia, el risc de projectar que, per a nosaltres, bona teca i Castelflorite eren sinònims.

Encara vam travessar un poble petit, Santa Lecina («Lecina? Coneixes cap Lecina? Tens alguna amiga que es digui Lecina Sánchez?» «No, jo no, què cony t'has cregut!») i Alcolea del Cinca era el final del trajecte, per ara, és clar.

Per començar, hi havia la màgia del riu. Tots hi vam baixar

corrents, a rentar-nos la roba —feia molt de temps que no ens la mudàvem!— i, de bursada, ja ens despullàvem pel camí.

Ningú no va poder aguantar-se el desig del bany; quan esmentava la brutícia de la roba ja se sobreentenia la dels nostres cosos. Al cap d'una estona tots xipollejàvem i tabolejàvem i algunes de les dones que hi rentaven roba, ja no esporuguides i convençudes del nostre tarannà pacífic, ens havien deixat aquells grossos totxos de sabó que aleshores s'estilaven, i el Cinca va retrobar una escuma que ja havia oblidat des del seu aiguabarreig amb l'Ara. Érem a l'estiu i allí mateix, a la riba esquerra del riu, hi havia uns camps plens de mates altes que, amb les nostres mantes esteses al damunt, feien un jaç esplèndid. Qui hauria enyorat les paridores? Estrenàvem roba acabada de rentar, que s'havia eixugat en cosa de no res, i vam dormir esplèndidament a la serena mentre les altres peces més feixugues, com el tabard i els capots, tenien tota la nit de coll per alliberar-se de la humitat. Gairebé tots teníem nafrats els cossos i ens havíem llançat al riu sense preguntar a cap metge si ho podíem fer. En Teixidor posseïa una resposta contundent:

—Ningú no ens ha vingut a preguntar si estàvem en condicions de viatjar, oi?

A l'altra banda del riu, davant mateix on érem, hi havia un poblet —Albalate del Cinca— al qual menava la carretera que el travessava per un pont de pedra. Teníem la impressió, però, que la nostra jurisdicció era a aquesta riba del riu, i ningú no va creuar el pont, malgrat els nostres afanys d'explorador.

Evocació de Nayarit

Anava cap a Mazatlán. Corria amb bona empenta per l'ampla i

assolellada carretera i feia l'efecte que hom l'hagués construïda per a mi tot sol. El paisatge de Nayarit, en tota aquella extensa franja sota el Tròpic de Càncer propera al Pacífic, de Tepic a Acaponeta, és una furiosa folia de verds. El camí d'asfalt a punt de tornar-se a liquar reverberava sota el sol, amb aquell reiterat i fal·laciós miratge d'aigua blava i brillant que fa pampallugues a l'altura dels ulls.

Hi ha un pont enorme que travessa el Ríó Grande de Santiago i vaig deturar el cotxe a la meitat. Vaig baixar i em vaig recolzar a la barana i contemplava subjugat el formidable paisatge. De cop vaig mirar el riu, a la vertical sota el pont: el misteriós efluvi d'un inconegut radar m'havia imantat els ulls. Hi havia una zona on l'aigua tenia uns cinquanta o seixanta centímetres de profunditat i s'hi banyava una noia nua. Em vaig quedar una bona estona guaitant com la xicota xipollejava i jugava en aquella aigua increïblement transparent d'un riu emperesit que fa el darrer tram abans de llançar-se al mar. Vaig fer l'única cosa sàviament aconsellable en la meva condició de «voyeur»: no renunciar a l'homenatge visual de l'esplendor de la mossa. Vaig engegar el cotxe i, passat el pont, vaig tirar pel caminet de terra que mena al poble de Yago i hi vaig fer un centenar de metres. Les ribes del Ríó Grande eren plenes d'arbres molt corpulents. Vaig treure del compartiment de guants la càmera de cinema de vuit mil·límetres i em vaig esmunyir entre els arbres.

Ara tenia la noia a una desena de metres i encara no m'havia descobert. Mal que els envejosos hagin de passar una mala estona, declararé formalment que era una xicota d'uns setze anys, bellíssima; l'epidermis de bronze, envernissada d'aigua, la feia senzillament seductora. La vaig enquadrar amb el visor i vaig disparar la càmera en l'instant que es plantava dreta davant meu, arrançant-se la cabellera. Vaig fer un zoom a fons que em transportava la noia a un gros pla. Aleshores, a través del rectangle del visor, vaig adonar-me que ja m'havia enxampat. Va proferir un xisclet agut, va maldar per tapar-se a la vegada els

pits i el pubis i, és clar, li mancaven mans. Llavors es va posar a cridar en llengua cora en demanda d'auxili. S'amagava dins el corrent i restava únicament amb el cap a fora de la superfície de l'aigua, cosa que no impedia la visió; en tot cas, es limitava a distorsionar-la. Per tal de fer ben entenent que no em sentia poc ni gaire culpable, que jo no era pas qui l'havia despullada, i que no li havia fet cap mal, me'n vaig anar xano-xano cap al cotxe. Del rau-rau no cal ni parlar-ne. Quan feia el tomb a la clau del contacte vaig sentir un gros rebombori darrera meu. Pel vidre posterior vaig veure arribar una gernació de camperols, tots vestits de blanc, que s'apropaven esgrimint ferotgement els matxets.

Com que ja tenia engegat el motor de l'Erra Vuit em vaig veure amb cor de filmar l'escena, que hauria fet una bona seqüència amb l'excitant presa anterior. Apressat i nerviós —ara sí— sense ajustar ni el fotòmetre ni la distància vaig fer córrer mitja dotzena de metres de pel·lícula (exagero, n'estic segur: no devien ser ni un parell!) i quan ja vaig tenir, temeràriament, la multitud massa a prop vaig llançar la màquina damunt el seient de la meva dreta i vaig arrencar. A batzegades, perquè encara no havia alliberat el fre de mà. Pel retrovisor vaig observar la fúria de tota aquella gent, manifestada amb unes invectives que solament deduïa.

El tros de la noia dins el riu em va quedar de concurs. El zoom formidable, net i segur el color, brillant com pertocava, gràcies a la meva traça de camerògraf i a la decidida col·laboració d'una multinacional establerta a Rochester, una ciutat dins l'àrea metropolitana de Nova York que en aquella època encara ignorava què fóra la invasió nipona del mercat. Com que parlo amb objectivitat he de confessar honestament que el tros dels camperols és la part dolorosa de la seqüència: confusió, bellugadissa i desenfocament. Això no obstant, s'entén prou bé de què va, sobretot gràcies a la cura que poso en el relat previ a la projecció del tros de pel·lícula. Hi ha un minúscul aspecte que per tal de resoldre'l hauria de fer un trucatge del film, però no hi

ha màquines que permetin la manipulació de cintes velles, deteriorades i en vuit mil·límetres: es veu fàcilment que la furiosa multitud encrespada la integren solament cinc persones. Em conhorta una veritat innegable: branden, de debò, matxets.

Aquí era a can Fleta

En la distribució de les Companyies ens va tocar passar el riu i instal·lar-nos a Albalate del Cinca. Vam heretar la millor casa del poble, cedida per la Unitat que se n'havia anat al front, probablement a rellevar-nos. Aquells pobles de les riberes del Cinca tots eren habitats malgrat la proximitat del front i llurs estadants hi romanien perquè l'amor al terror els feia aptes per a resistir tota mena de malvestats: Darwin en deia la lluita per la vida.

Els veïns d'Albalate, que entre ells parlaven en català amb un accent molt pintoresc i un vocabulari increïble, variant dialectal que ens subjugava escoltar, refusaven de fer-ho davant nostre com si talment els avergonyís —tanmateix els avergonyia— i quan els dèiem que tots parlàvem una mateixa llengua feien el posat de no comprendre'ns com si, realment, no poguessin entendre el nostre dir oriental, la qual cosa —rumiada calmosament— esdevenia acceptable. Feia ràbia, però, que per parlar amb nosaltres ho fessin en espanyol i que es passessin a la nostra llengua comuna quan ja no ens tenien com a interlocutors. En espanyol, doncs, ens van dir que aquella casa on ens estatjàvem era la del tenor Miguel Fleta, el personatge més important i internacional sorgit d'aquell poblet de la riba esquerra del Cinca. Un veí, que ens explicava com el Comitè local s'havia incautat d'aquella casa i hi havia instal·lat la Llar del Poble i més tard l'havia cedida a l'exèrcit, maldava per impressionar-nos amb el relat dels triomfs del tenor «a París, a

Itàlia i a altres parts de l'estranger» i, per tal de no decebre'l, fingíem grossa admiració. L'Alvargonzález ens ho va espatllar tot declarant que a casa seva tenia un disc amb unes àries d'en Fleta i que sabia del cert que el veritable nom del cantant era Miguel Burro Fleta. El senyor Andrés va tenir un disgust molt fort. No va negar el cognom puix que hauria revelat una candorositat enorme, però va dir que no era segur i que en l'afirmació generalitzada hi havia molt mala fe. Adduïa una prova contundent: a Albalate, a Alcolea i a Osso, i fins i tot a Bellver, encara hi havia diverses persones que es deien Fleta de primer o segon cognom i que, en canvi, ni un sol veí de la contrada no es deia Burro.

Un altre pobletà, fent palès l'absurd món de baralles entre gent que viu en àmbits molt reduïts —i que demostra que la convivència humana ja es torna difícil des dels primers pisos—, va xerrar a algú de nosaltres que abans, quan el Comitè local ocupava can Fleta, hi havien amagat una pila d'armes i moltes municions, i que els milicians que havien ocupat la casa i que nosaltres havíem substituït, havien esmerçat llargues hores desfent trespols i embigats. Vam estar a punt de clavar queixalada a l'esquer! Però alguns companys, amb més bon sentit, van dir que ja teníem totes les armes que necessitàvem i que allí hi havíem anat a refer-nos i no pas a matar-nos enderrocant sostres i parets, per acabar lluitant contra la CNT local en el remot cas que trobéssim alguna cosa. No vam aixecar ni una rajola ni una teula de cal tenor Miguel Burro Fleta, dit Miguel Fleta per a la posteritat.

Quan feia quatre dies que érem a Albalate em va telefonar —a can Fleta teníem telèfon!— en Jaume Saludes i em va dir que el cap de la Brigada, el comandant Ferrándiz, volia parlar amb mi i li havia encarregat de localitzar-me i passar-me l'encàrrec.

—Què vol? —vaig preguntar, entre sorprès i malfiat.

—Que et penses que m'ho ha dit? Ja t'ho explicarà bé prou ell mateix!

—Molt bé, d'acord, no esperava que ho sabessis. Mirava de pescar alguna impressió teva, que em diguessis què creies, si et semblava que es tractava d'alguna cosa bona o dolenta, i prou. Si no me'n pots dir res, santes pasqües i si estàs de malla llet, fes-te-la passar amb algú altre.

Abans que jo pengés el telèfon encara vaig sentir que deia, malhumorat:

—No en fa pocs, d'anys, que ja no jugo a endevinalles! Demà et vindrà a buscar un cotxe de la Brigada.

—A quina hora!

—Què cony sé jo! ¿No t'he dit que l'única instrucció que tenia era localitzar-te i dir-te que en Ferrándiz et volia veure? Abans de preguntar-me una altra animalada, reflexiona, compta fins a deu. I no estiguis nerviós, que no n'hi ha per tant! Salut!

Canvi d'horitzó

M'havia posat, realment, molt nerviós, massa amb relació a causa i efecte. En Joan Teixidor se'n va adonar de seguida i en va esdevenir angoixat. Em va preguntar en què basava la meva alteració i a còpia de preguntes em va acorralar per tal de fer-me racionalitzar el moment i reduir a zero la sotsobra. De debò, sense heure'n esment no feia sinó afegir llenya al foc de la meva hipersensibilitat. Tant el meu comissari com jo vam arribar a una única conjectura: si em cridavem era per subjectar-me a alguna nova disciplina:

—Potser et faran xofer de plantilla —va aventurar.

Aquella nit vaig dormir poc i a batzegades i em vaig llevar molt d'hora. Vaig baixar al riu a banyar-me i allí mateix em vaig afaitar la clepsa i la cara, penjat en un arbre el mirallet. Me'n vaig anar cap al cafè d'Albalate, car sempre he cregut en les virtuts estimulants de la infusió a la qual atribueixo unes propietats que a ben segur ignoren els publicistes del producte, però, ai las!, l'establiment encara era tancat i no valia pas la pena d'esperar que obrissin car sortirien amb aquella història escoltada en cinquanta casos de fretura, que la màquina era freda i que trigaria mitja hora a escalfar-se. M'havia fet la il·lusió d'asseure'm davant la tassa, i xarrupar-ne lentament el nèctar mentre mirava de desfer el desballestament mental i ensopegava, per la via de la deducció, el perquè del requeriment de la Brigada; una taula del cafè a frec de la finestra hauria estat un observatori excel·lent per veure arribar un cotxe aliè a la nostra tribu, el vehicle que vindria a cercar-me. Fracassat tot això, me'n vaig tornar a can Fleta. Vaig intentar de fer temps llegint, però em distreia del text i culpava l'autor i com que va passar el mateix amb un altre llibre vaig ensumar que no era aquell el problema. Els companys ja havien detectat la meva condició de combustible i van crear una discreta distància. Tot allò tan farcit d'idiotesa va durar fins a migdia, que va ser quan va arribar el Ford d'en Ferrándiz, tripulat per l'andalús Grajales, que ara, com les dues anteriors vegades que l'havia vist, mantenia el seu posat de pinxo. Era l'exponent d'una de les altres coses de la milícia: no era sinó el xofer del cap de la Brigada, però li havia pujat al cap i se sentia com un gàngster casolà del volant. Em va obrir la porta posterior de la dreta del cotxe, en tàcit reconeixement de la jerarquia, però vaig declinar l'honor, vaig fer el tomb al cotxe i em vaig asseure al seient davanter, al seu costat. No va fer ni el més lleu intent de dissimular la seva contrarietat i va enretirar malagradosament mapes i diaris, un paquet de tabac, unes capses de llumins i una carmanyola i ho va entaforar sorollosament a la guantera sobreeixida.

Vam travessar el pont entre Albalete i Alcolea del Cinca i vam baixar per la carretera que corre paral·lela al marge dret del riu. Ens vam deturar una mica abans d'arribar a Fraga, en una casa inacabada que hi havia al costat dret de la calçada. Era un bastiment de dos pisos i encara no l'havien enrajolat ni enguixat, ni arrebossat la façana, i la casa semblava un llibre desenquadrinat. La planta baixa era molt gran i vaig imaginar que aquella era la finca d'un camperol benestant i que allí baix pensava guardar-hi els vehicles i les màquines agrícoles; ara estava ocupada per diverses taules-escriptori, amb alguna màquina d'escriure, tot en promiscuïtat amb sacs, garbells i estris de cuina. Adossada al mur de l'esquerra hi havia una escala d'obra d'un tram, encara sense barana, que duia al pis de dalt. Allí hi havia el comandament de la Brigada.

Em va rebre el lleidatà Lluís Bossa, un minyó de mitjana estatura tirant a escassa, rodanxó, i que era comissari, l'ajudant del de la Brigada, en Francesco Scotti. Em va dir que ja m'esperaven i em va fer entrar en una cambra, en funcions de despatx d'en Ferrándiz. Hi havia una taula, mitja dotzena de cadires i l'única cosa de l'estança que feia pensar que fos un quarter general era un gran mapa, que ocupava tot un pany de paret de maons, nus, fet amb els mateixos fulls que teníem nosaltres però allí acoblats com en una formidable vista aèria. En Bossa em va dir:

—Seu un moment. Ara vénen.

El plural em va accelerar altra vegada els batecs. Què volia dir, «vénen»? Un consell de guerra? ¿Què cony devia haver fet jo, que no en tenia ni memòria? ¿Quin mancament devia haver comès? La tranquil·litat assolida en el viatge paral·lel al Cinca va caure de cop i volta en l'abisme de la confusió, de preguntes que se m'amuntegaven i per a les quals no trobava cap resposta. Sentia, allí, darrera de tot, com potser eixida de sota la taula, la veu d'en Joan Teixidor que no parava de recriminar-me: «Tens sentiment de culpa! Tens sentiment de culpa!». Li vaig cridar un

rotund «No! Només estic acollonit!» i em sembla que, venturosament, va ser un crit interior, sense emissió de sons. Perquè en aquell moment van entrar en Ferrándiz i l'Scotti i haurien descobert, estupefactes, que el tinentet Artís-Gener parlava sol. El comissari, remarcablement afectuós, em va estrènyer en una abraçada i en canvi el comandant, més cautelós, em va allargar la dreta i vam excaixar —això sí— vigorosament.

El comandant va seure darrera la seva taula i el comissari va atansar una cadira per a mi; ell va restar dempeus i gairebé durant tota l'entrevista va fer anades i vingudes i solament es deturava, es repenjava a la taula o bé al respatller d'una cadira quan el tirat de la conversa el feia intervenir. El pes de la conversa el duia en Ferrándiz i, com si sentís que m'havia d'alleujar, de fer que desaparegués la tibantor, de bones a primeres em va dir que estaven molt contents de mi i que els afeixugava la impressió de desaprofitar-me mentre em tinguessin confinat al comandament d'una Companyia. Em vaig avançar, probablement mancat de la noció d'oportunitat, puix que em va fer l'efecte que pensaven encarregar-me una Unitat de més responsabilitat, i els vaig dir que la Companyia m'agradava molt car era una Unitat petita, en la qual tots ens coneixíem i que el meu interès primordial, en aquella aventura de la guerra, era el companyonatge, la relació humana, que la circumstància bèl·lica menava als extrems més aguts. Em vaig deturar en sec quan vaig ensumar en les meves paraules un to massa melodramàtic o potser quan vaig veure la cara d'estupor d'en Ferrándiz i l'Scotti, evidentment sense cap vocació d'assistents a un míting. En Ferrándiz em va dir cruelment:

—Potser t'agradaria més comandar una Secció, que no pas una Companyia. Com menys gent, més intimitat, oi? ¿Has pensat mai en un Escamot? —em vaig haver de mossegar la llengua per no deixar anar la resposta adequada. En Ferrándiz va mirar el seu rellotge de pols i va afegir—: Són tres quarts de dues. Anem a

dinar i parlarem de tot això en acabat. Una tassa de cafè ajuda molt quan és hora d'adoptar decisions importants.

Volia que em fes mal l'àpat?

Em va presentar dos oficials i vam dinar sis persones al voltant d'una taula ben servida, sòbria i funcional i delatora, això no obstant d'una bona cuina: la sopa i la carn rostida eren excel·lents. Ni les postres no estaven gens malament. Ens servia un soldat-ordenança (per bé que aquesta designació, que tenia regust d'exèrcit clàssic, havia estat desterrada i substituïda per una altra més d'acord amb el nostre temps, la d'enllaç), que feia incessants viatges entre la cuina i el menjador. Un altre soldat, assegut a la gatzoneta en un racó de l'estança, feia guàrdia al costat d'una caixa de la mida d'una bateria d'automòbil, un telèfon de campanya que no va trucar ni una sola vegada en tot l'àpat. Durant tota l'estona no vaig parar d'interrogar amb els ulls en Francesco Scotti, però el seu hermetisme era total; no vaig admetre, ni un sol segon, que no s'hagués adonat de la meua angúnia.

L'enllaç ens va portar el cafè a l'estança del mapa i ara sí, finalment, asseguts tots tres sols, en Ferrándiz, l'Scotti i jo.

Vam parlar de la salvatjada que havia estat el bombardeig de Robres, vam comentar l'extraordinària sort que havíem tingut en Joan Teixidor i jo i vam encetar, encara, diversos temes. Tots tres estàvem immersos en un joc poca-solta, ple d'incomprensible resistència envers el tema que, de debò, ens havia convocat. Quan sentia ben viu el desig de comentar sarcàsticament l'errabund tempteig, en Ferrándiz, com si se n'hagués adonat, va acarar la qüestió que ens congregava:

—El problema pitjor per a nosaltres, els republicans, ha estat haver de fer front a un exèrcit professional gent com nosaltres, impreparada militarment. Tu feies de periodista, l'Scotti volia

acabar la seva carrera de medicina, en Raich era jugador de futbol i jo treballava en una fàbrica de miralls. El de més enllà era mecànic i l'altre feia de barber. Trobaríem centenars d'exemples entre nosaltres. Tots som gent d'aquesta, ara posada a exercir un ofici al mateix temps que l'aprenem, i pel qual mai no havíem tingut cap interès. Pitjor, encara: que molts detestem. Estem d'acord, oi?

—Evidentment.

—Nosaltres, com a legítim exèrcit del poble, la majoria som gent senzilla. Entre nosaltres hi ha nombrosos analfabets. I hem de combatre un enemic molt preparat, fet a escoles especialitzades, i nosaltres no sabem redactar ni una ordre sense faltes ortogràfiques. I encara menys d'acord amb uns cànons militars que, simplement, ignorem. Anem al gra: entre nosaltres hi ha gent capacitada —no gaire— i la poca que tenim no la podem desaprofitar. L'Scotti i jo hem observat que tu ets un d'aquests casos i hem comentat que era una llàstima que perdessis el temps en una Companyia.

—Mai no hi he perdut el temps! —vaig interrompre.

—M'he expressat malament: no vull dir això.

L'Scotti va sortir en ajut del seu company.

—El comandant et volia fer entendre que altra gent, menys preparada per a feines de més responsabilitat, pot dirigir una Unitat petita. La impressió de desaprofitar-te ens exigeix, com a bons revolucionaris, que et col·loquem en un lloc on el teu rendiment sigui tan alt com es pugui.

—Em voleu fer general? Faig meves unes paraules d'en Ferrándiz i les recalco: no solament detesto la professió sinó que sóc vocacionalment antimilitarista.

—Tots en som —va dir en Ferrándiz. Va afegir—: Però fem de soldats per força, no perquè ens agradi. Bé, anem per feina: l'Scotti ha vingut voluntari des d'Itàlia; jo vaig néixer prop de Castelló però sempre he viscut a Mèxic i la guerra em va enxampar aquí casualment, en un viatge que havia de durar onze setmanes; el nostre cap d'estat major és un minyó gallec, tècnic de ràdio, que havia vingut a Barcelona a veure uns parents; en Bossa era electricista i mai no havia sortit de Lleida. T'ho explico per tal que entenguis bé la proposta que et farem: tu eres periodista a Barcelona. O sigui que, professionalment, hauràs tingut accés a moltes coses que nosaltres ignorem. La República crida lleva rere lleva a fi i efecte de tenir les Unitats completes, però cada dia que passa costa més de reclutar la gent. Ara han cridat dues quintes a la vegada: són homes de trenta-dos i trenta-tres anys per una banda, i nois de disset o divuit per l'altra. Doble catàstrofe! Sobretot pel que fa als grans: si han hagut d'esperar que els reclutessin vol dir que no senten cap mena d'identificació amb la lluita. Això ja ho sabíem, però ara en tenim moltes proves. Molts d'aquests nous incorporats vénen amb tota mena de recomanacions, de tot déu: d'alcaldes, de consellers, d'ex-diputats, de bisbes... Duen papers que els acrediten com a gent molt important i volen que els destinem a feines ben allunyades dels combats, no fos cas que prenguessin mal! I nosaltres hem de cobrir les baixes d'Alcubierre, Saragossa i Osca i necessitem gent que agafi el fusell i el dispari amb eficàcia. El cap de la nostra Divisió, el comandant José del Barrio, vol que algú revisi aquestes recomanacions amb la idea clavada al cap que allò que necessitem són combatents i no «enxufats» i que amb aquesta mentalitat sàpiga fotre a la bassa els avals des d'alcalde de barri cap amunt: admetre, únicament, les recomanacions ineludibles i prou. La base d'incorporació de la 27 Divisió és a Vallfogona de Riucorb, entre Tàrrega i Santa Coloma de no sé què.

—De Queralt.

—Exacte! Estic segur que ara no se'n diu Santa Coloma.

—És clar: deu ser Camarada Colometa de la Conca!

—Coneixes tot allò?

—Una mica. De passada. Al costat de Vallfogona, un pic abans d'arribar-hi, hi ha un poble que em subjuga, dit Guimerà. Hi he anat diverses vegades i el somnio amb recurrència.

—Ara el podràs somniar despert. Perquè volem que vagis a Vallfogona i hi muntis una oficina, que actuarà de sedàs. Hi farem passar tota la gent que ve destinada a la nostra Divisió i duu recomanacions. Els examinaràs d'un a un, interrogaràs els que vénen amb avals i, llevat dels casos que et semblin inexcusables, els repartiràs entre les tres Brigades de la nostra Divisió. Tindràs una relació de mancances d'Unitat per Unitat i hauràs d'enllestir la comesa en un període que no excedeixi quatre setmanes. Tindràs un parell de soldats oficinistes ajudants, que et faran la feina material de distribució mentre tu executes l'altra, la moral, la de selecció. Ho entens?

—Comprenc perfectament que em proposeu una feina burocràtica que ja em fa fàstic d'entrada. Em sobreestimeu: no tinc aquesta capacitat de discerniment ni de coneixements que calen per a una tasca com aquesta que dieu. Sense els elements de judici necessaris, ¿com puc assumir la responsabilitat de llençar a les escombraries una carta de recomanació que potser és importantíssima?

—Almenys per a aquell que la porta, oi? —va dir amb sorna el comissari—. Ell deu creure que és un amulet poderós!

En Ferrándiz va dir:

—No és just que facis massa escarafalls, perquè és una labor provisional, que faries en un temps de durada coneguda per

envadant. Hi ha un hospital de guerra que ocupa gairebé tot el balneari de Vallfogona i l'espai que hi té la 27 Divisió és insignificant. Et volíem proposar que vinguessis a dormir aquí, a Fraga, i et donaríem un automòbil del Cos de Tren. És clar que, si ho preferies, podries anar a Albalate, però la nostra idea és per tal d'estalviar-te quilòmetres. La solució perfecta fóra que dormissis al balneari —ja hi menjaràs amb els metges—, però no hi ha cap cambra disponible.

—Sembla que ho teniu pensat i repensat i ho doneu per fet! Això no té aires de consulta sinó d'ordre! Heu previst totes les alternatives menys que jo digués que no!

Em van afalagar parlant-me de fidelitat, de lleialtat als principis i la resta va ser un encadenament vertiginós de llagoteria i instruccions. El comandant va parlar per telèfon amb el Cos de Tren i els va ordenar que tinguessin a punt un cotxe per aquella mateixa tarda i els va dir que jo l'aniria a recollir i va disposar que anotessin el meu nom. Es va fer comunicar amb Vallfogona i els va dir que per a l'endemà matí calia que tinguessin llesta l'oficina de la 123 Brigada Mixta, amb tres taules-escriptori, dues màquines d'escriure, un moble-arxivador i tots els fòtils necessaris. També els va donar el meu nom com a cap de la secció de personal de la Divisió i, encara, els va demanar que advertissin al servei de menjador que hi havia tres noves places i que al dormitori col·lectiu dels sanitaris fessin lloc per a un nou parell de persones. Aquella demostració de poder exercit per telèfon em va deixar garratibat.

Després en Grajales em va dur amb el Ford d'en Ferrándiz al Parc Mòbil de Fraga, i ja tenien a punt un Opel Olympia, model del 1931 al 1933 (tots eren iguals, em sembla), pintat de color verd oliva fosc, amb unes plaques de matrícula que deient STE (Servei de Tren de l'Exèrcit), Vaig anar darrera el Ford fins al comandament de la Brigada i vaig deixar el «meu» cotxe al costat d'un altre encara més petit, un Skoda de color de cafè amb llet

més aviat carregat.

Em van presentar els meus ajudants. Un, el mecanògraf, es deia Jordi Puig i l'altre, que fóra l'encarregat d'una mena de llibre de comptabilitat i l'arxiu, es deia Emmanuel Pérez. Vam quedar que ens trobaríem allí mateix l'endemà, a quarts de vuit del matí, i que duguessin els fardells de les seves coses puix que viuríem un mes a Vallfogona de Riucorb.

—Sí, tinent. D'acord, tinent —vaig escoltar per primer cop.

Vallfogona de Riucorb

Tot va anar com havíem convingut. En Puig i en Pérez m'esperaven a Fraga, vam encabir com vam poder els nostres equipatges i nosaltres mateixos i abans d'engegar l'Opel vaig anotar en un cap de paper els quilòmetres que marcava el comptador. M'ho temia: de Fraga a Vallfogona me'n va donar vuitanta-set; al vespre ho vaig tornar a mirar i aleshores en consignava noranta-un i mig. (He trobat, entre els exigus papers meus de la guerra, aquell full de bloc amb l'anotació quilomètrica.) Ni la teva ni la meva: noranta restava com a xifra prou aproximada. La qual cosa volia dir, sumats els viatges del matí i el vespre, quatre hores diàries de carretera, les quals havien de prolongar, indefectiblement, la meva estada al balneari de la Segarra, a frec de la divisòria amb la Conca de Barberà. Era un bon incentiu per cercar allotjament en la vella estació d'aigües radioactives o al poble mateix.

Hi havia, en efecte, una oficina de la 27 Divisió. Ens hi vam presentar i un capità pagador ens va menar a la dependència que havien preparat per a nosaltres, més del doble de gran que la de la mateixa Divisió, amb les tres taules, l'arxivador i el parell de

màquines d'escriure. Aquell oficial que ens acomboiava ens va presentar l'encarregat del menjador col·lectiu —la peça era el restaurant en els temps que el balneari funcionava a tot vent i n'havien conservat el mobiliari— i l'encarregat va escriure en una llibreta la filiació dels tres nous estadants i al costat dels cognoms va anotar la Unitat de procedència. Ja estava, ja érem hostes oficials! Després van ensenyar a en Pérez i en Puig l'indret on dormirien, una estança amb catres en una banda i a l'altre màrfegues directament al sòl, que feia un embafador tuf de resclosit.

Em produïa un estrany pessigolleig el fet d'ésser altra vegada en terra del Principat i pensava que si, tanmateix, havia d'anar cada dia a Fraga a dormir, no venia pas d'un pam que hi afegís uns quants quilòmetres més i m'arribés fins a casa, a Barcelona. El gros obstacle previsible fóra el mateix Ferrándiz, que no admetria que Vallfogona fos com una mena de permís personal. D'altra banda, tampoc no podria mirar de fer servir aquell argument «que no venia d'un pam» perquè el nombre de quilòmetres gairebé es duplicava. Mai no m'ha inquietat la llargada d'un trajecte (he fet Milà-Barcelona d'una tirada, entre altres coses d'aquest calibre), però el pensament d'allò, pres com a obligació consuetudinària, feia un cert respecte.

I, a més a més, entre d'altres raons, em produiria la impressió que per a mi la guerra ja era acabada. Sentia que la veu immanent d'en Joan Teixidor, convertit en el meu àngel de la guarda, em renyava des del control remot d'Albalate del Cinca i brandava una acoquinadora espasa flamígera.

Vam dinar en una taula i hi havia un tinent que es deia —es diu! — Jacint Pallejà, amb el qual ens vam fer amics de seguida. Pertanyia a alguna cosa de tipus administratiu que el tenia destinat a l'hospital de guerra del balneari i, en contrast amb nosaltres, anava molt mudat, amb gorra de plat amb galons brodats, guerrera d'uniforme travessada diagonalment per una

bandolera de cuir i, tot ell, de cap a peus, fet un figurí. (Encara avui crida l'atenció la seva pulcritud d'indumentària; a Calella de Palafrugell, amb coll i corbata al pic de l'estiu, per exemple.)

En Pallejà va fer que alguns dels metges vinguessin a la nostra taula a prendre cafè i vam ampliar notablement el nostre cercle d'amics. Els vaig explicar com afeixugaria la nostra feina haver de fer cada dia dos cops el viatge Fraga-Vallfogona i viceversa i tots van coincidir que fóra una bestiesa, una pèrdua de temps amb balafament de benzina i cotxe, i que allò calia resoldre-ho com a premissa principal. Algú va fer el suggeriment que potser a l'escola de Guimerà o a la de Ciutadilla i un altre va dir que al balneari mateix hi havia dos llits disponibles, els de la cambra d'uns nois de la 46 Divisió que hi havien passat un parell de mesos i que ja se n'havien anat al front. Un metge va dir que preguntaria a la Carme, una infermera —en aquell temps encara no havien estat substituïdes per personal masculí— si romania disponible l'estança d'en Pau Gifreu, un metge que havien traslladat al Cardó.

Resultat, que aquell vespre, a Fraga, vaig dir a en Ferrándiz i l'Scotti que encara no havíem començat a revisar personal, però que ja ens havíem instal·lat i tot era a punt per engegar l'endemà. Calia notificar-ho a no sé quina entitat i dir-los que ja podien començar a enviar-nos gent i que encara ignoràvem quin fóra el ritme de despatxar i destinar els recomanats malgrat que, a ull, ens feia l'efecte que el cicle oscil·laria entre cinc i deu minuts per a cadascun. En Ferrándiz feia números mentalment i va dir que si el meu pronòstic era exacte, treballant deu hores diàries i prenent com a base el nombre de deu minuts, en un mes examinaríem prop de dos mil casos, quantitat, naturalment, que esdevenia duplicada si la mitjana de minuts era reduïda a cinc.

—Tens segur un mes de vacances —em va dir com a conclusió.

—Fabulós! Un mes de vacances treballant només deu hores

diàries.

—Has comptat mai quant dura una jornada en combat?

—Menys que un Beatificat Camarada Joan a Robres, oi?

Els vaig comentar la pèrdua de temps en els viatges i els vaig explicar que ja teníem resolt l'allotjament de tots tres, dels ajudants i meu, al mateix balneari de Vallfogona, gràcies a la col·laboració dels metges que hi treballaven. I que si m'autoritzaven a viure allí mateix, ja no necessitava el cotxe: que ens duguessin a Vallfogona de Riucorb i que ens vinguessin a cercar quan haguéssim acabat la tasca. El cap de la Brigada em va dir que tot allò que els explicava estava molt bé, excepte allò de tornar-los el cotxe. Va dir que costava molt d'arrencar un vehicle del Cos de Tren i que si ara que el teníem el tornàvem, volia dir que érem una colla de ximples.

—De moment, queda-te'l i més endavant ja veurem què en fem. No et passaràs el mes sencer sense donar senyals de vida, oi? Redactaràs un comunicat diari d'activitats i te'l recollirem amb enllaços, però no aniria gens malament si de tant en tant feies alguna escapada i et deixaves veure.

L'Scotti va dir:

—El comandant ha oblidat d'explicar-te una cosa prou important i ho faré jo: si per qualsevol conveniència estratègica volien la nostra Brigada, no cal aclarir que la teva oficina de Vallfogona se n'aniria a la bassa instantàniament i que tu i els teus ajudants us incorporaríeu automàticament a les vostres Unitats. Tu i el comandant heu parlat de vacances i no em vull prendre seriosament la frivolitat. Però estem en guerra, fem una guerra en la qual no escau el llenguatge burocràtic. Ho remarco i ja sé que no calia, que parlàveu en conya. Però hi ha coses que si me les quedo a dintre m'ennueguen.

En Ferrándiz l'escoltava somrient, com si fos ple de condescendència. Va afegir:

—Fes per triplicat el comunicat diari: un per a la Divisió, un altre per a la Brigada i el tercer el guardes tu. Dóna la relació de la gent que has despatxat, noms i persona o entitat que el recomanava, i solució adoptada, especificant a quina Unitat ha quedat incorporat. Passaràs els casos resolts a l'oficina que la Divisió té a Vallfogona mateix i ells ja tindran instruccions d'acomboiar la gent fins on haureu decidit. Telefona'ns quan se't presenti un dubte, vull dir algú amb una recomanació d'aquelles que són l'hòstia, ja m'entens. Era un encàrrec singular, fet i fet, amb una dosi de responsabilitat que no podia menystenir. Però l'accent dominant era el d'una feina burocràtica, amb oficina, arxiu i comunicats diaris per triplicat però ja estava, i no em podia fer enrera.